

METRIČKO-RITMIČKA STRUKTURA PRVOG PENTEMIMERSKOG KOLONA U ILIJADI RAJMUNDA KUNIĆA

Suvremena nauka o heksametru postavlja jasne granice između grčkog ili Homerova heksametra i njegove aplikacije u latinskoj metrici. Razlike među njima ne ističu se danas samo u odnosu broja daktilskih i spondejskih stopa, ili u mjestu odabranog odmora, cezure ili dijereze, te u broju upotrebljenih elizija ili inače prosodijskih osobitosti. Te su razlike znatno dublje, što je i očekivati kad znamo da je latinski heksametar bio metrička forma pjesnika vrhunskog dometa, kao što su Vergilije, Lukrecije, Ovidije, Horacije ili Lukan. Oni nisu ostali na tome da Homerov stih jednostavno kopiraju, već su mu uspješni dali formu koja odgovara i zahtjevima latinskog jezika, i njima ujedno omogućava da nesmetano i nesputano razvijaju svoju poetsku snagu.

Danas mi to više zapažamo nego raniji metričari, pa proučavanja o grčkom i rimskom heksametru u novije vrijeme teku na dva posve odvojena kolosijeka.

Naš renomirani homerolog, prof. dr. Branko Glavičić, koji se već duže vremena bavi Homerovim heksametrom, a usto je u zadnje vrijeme i neobično uspješan u kreiranju našeg heksametra, dok govori o sintaktičkom karakteru kolona Homerova stiha, s pravom postavlja sumnju da se ne može o tom govoriti i kod latinskog heksametra. „Latinski se heksametar naprotiv, sudeći bar prema radovima istaknutog stručnjaka Hansa Drexlera.....izučava još uvijek na nivou cezura“¹.

Ukoliko je posve ispravna Glavičićeva konstatacija da se novo učenje o strukturi Homerova heksametra ne može protegnuti i na latinski heksametar, o samom suvremenom stanju nauke o latinskom heksametru autor je preškrto kazao. Najznačajniji suvremeni stručnjak za latinski heksametar doista je Hans Drexler koji već preko dvije decenije izlazi sa vrlo vrijednim studijama o latinskom heksametru². Ali

¹ O sintaktičkim osobitostima Homerova trećega kolona, *ŽA*, XVIII, sv. 2, g. 1968, str. 161, bilj. 3.

² O *Hexameterstudien* Hansa Drexlera isp. moj članak *Pentemimerski heksametar u Ilijadi Rajmunda Kunića*, *ŽA* 1976, br 1.

tu su još i druga imena: J. Marouzeau³, Louis Nougaret⁴, Jaques Perret⁵, i posebno Jean Soubiran⁶.

Nauka o latinskom heksametru ne nalazi se danas više na nivou cezura. Ona je krenula znatno dalje. Najznačajniji je korak suvremene nauke što je latinski heksametar osamostalila, što nalazi u čisto njegovu nutarnju strukturu i što je promatra u peru svakog pojedinog latinskog heksametrika. Dok iz ranijih vremena, tj. iz druge polovine 19. i prvih decenija 20. stoljeća, imamo na tom području većinom analitičke radove, danas se, ipak na temelju tih radova, daju i zaokružene sinteze, koje upravo govore o bitno drukčijoj strukturi latinskog heksametra nego što je to kod njegova pretka, Homerova heksametra.

Stručnjaci latinskog heksametra u cijepanju stiha ne idu doista dalje od onoga što dobijemo cezurama ili dijerezama. Ali u pitanju stanke zapaža se tendencija da se njihovom izboru dade znatno veća sloboda, pa se govori o velikoj zastupanosti, kod pojedinih pjesnika, trodijelnih i čak četverodijelnih stihova. Mnogo se ističe djelovanje sintaktičkog principa ne samo u pitanju izbora stanke, već i na metričko-ritmički izgled pojedinog kolona dvodijelnog, trodijelnog ili četverodijelnog stiha. Daje se struktura svakog pojedinog dijela stiha, ili kolona, kao je to uradio H. Drexler za dvodijelne pentemimerske i za trodijelne TH-stihove⁷, ali se ujedno i pojedini koloni i cijeli stih, kao i skup stihova, promatraju i kroz njihovu sintaktičku strukturu. Govori se o ritmičkoj kompoziciji dužeg niza heksametara. Takvom istančanom analizom dolazimo do potpunijeg metričko-ritmičkog sadržaja, kao i do sintaktičke slike nekog poetskog heksametarskog djela.

U ovom radu bih i ja pokušao dati upravo takvu metričko-ritmičku strukturu latinskog heksametra u Ilijadi našeg latiniste iz konca 18. stoljeća, Rajmunda Kunića (1719—1794), rodnom iz Dubrovnika⁸. Iz njegove Ilijade uzimam tisuću stihova, i to: prvo pjevanje sa 732 stiha i 268 stihova šestog pjevanja. Kako ovdje ujedno želim pokazati da su njegovi heksametri u mnogočem ravni heksametru njegovih latinskih uzora, za konfrontaciju uzimam tisuću stihova iz Vergilijeve Eneide, i to: deveto pjevanje sa 818 stihova i 182 stiha dvanaestog pjevanja. U navedenih tisuću stihova u Kunića nalazim 526 stihova sa cezurama treće arze, a kod Vergilija 523.

Najprije bih nešto kazao o odmoru u latinskom heksametru, jer će nam to, smatram, olakšati samo odvijanje teme.

Latinskom je heksametru, kako znamo, svojstven odmor u arzama stopa. To je u većini slučajeva, preko 50%, odmor iza treće arze,

³ J. Marouzeau, *Structure rythmique de la phrase et du vers latin*, Revue des Études Latines, 1933, pp. 333 i d.

⁴ Louis Nougaret, *Les fins d'hexamètre et l'accent*, Revue des Études Latines, 1946, p. 261—271.

⁵ Jacques Perret, *Sur la place des fins de mots dans l'hexamètre latin*, REL 1953, p. 200—214; *Mots et fins de mots trochaïques dans l'hexamètre latin*, REL, 1954, p. 183—199.

⁶ Jean Soubiran, *L'élision dans la poésie latine*, Paris 1966.

⁷ H. Drexler, *Der Bau der beiden Vershälften vor und nach der Semiquinaria*, izdano kao mikrofilm kod Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1953.

a zovemo ga pentemimera ili semikvinarija. Dosta je čest odmor iza 4. arze, redovno združen sa odmorom iza 2. arze. Naprotiv je vrlo mali broj odмора iza teza. U Homerovu heksametru je odmor iza 4. teze, tzv. bukolska dijereza, najviše zastupan, dok je u latinskom heksametru on prava rijetkost. U latinskom se heksametru rijetko pripušta i odmor iza trećeg troheja, mada su u njem troheji znatno zastupljeni, koji naprotiv tako često biraju grčki heksametrici.

Ritmički odmor u stihu je lagani predah pred onim što tek očekujemo, jest pauza u pitanju kom tražimo odgovor, jest zastoj iza postavljenog problema, zagonetke, neizvjesnosti, čemu odmah tražimo rješenje.

U odmoru stiha je, dakle, bitno naglašena ritmička tenzija. U latinskom se heksametru ona najuspješnije izražava kidanjem daktilske, odnosno spondejske stope na naglašeni (arzu) i nenaglašeni dio (tezu). Zakoračenje ritma u arzu nove stope stvara upravo tu tenziju, situaciju pitanja i odgovora, zagonetke i njezina rješenja. Arza ostaje bez svoje dopune ili završnice. Ona je naglo prekinuta i čeka na odgovor. Teza opet, bilo da je predstavljena sa dvije kraćine (u daktilu), bilo sa jednom duljinom (u spondeju), ostaje bez svog prvog oslona. Ona se sada proklitički pridružuje novoj stopi, a time upravo i pravi ritmički most između prethodno izazvane tenzije i novog dijela stiha, odnosno uvodi odgovor na postavljeno pitanje.

Ritmički odmor nije i ne mora biti u isto vrijeme i sintaktički usjek, pogotovo ne jači sintaktički usjek, kao što ni sam kraj heksametra ne mora biti obilježen nekom interpunkcijom. Ali se ne može kazati da sintaktička struktura ne utiče na metričko-ritmičku strukturu stiha. Rekao bih radije da je metričko-ritmički karakter svakog pojedinog stiha striktno podređen samoj sintaksi, samo je pitanje koliko ta podređenost smije doći do izražaja, koliko sintaksa smije narušavati ukočeni metrički kalup heksametra. To je pitanje sklada i neskalada metra i sintakse u heksametru, o čemu se danas mnogo govori⁹, a na nama je da tom neskladu dademo drukčiji sadržaj i naziv, detaljnijom analizom sintaktičkog principa kojim se vodio svaki pojedinu umjetnik.

Hans Drexler na temelju analiziranih tisuću stihova Vergilijeve Eneide dolazi do uvjerljive konstatacije, da se iza jampske riječi u pentemimeri u većini slučajeva nalazi interpunkcija, dok spondejske, mološke i druge riječi pred pentemimerom jasno govore o sintaktičkoj povezanosti prvog i drugog kolona¹⁰. Moja analiza pokazat će nešto slično, ali ne isto, kod Vergilija, dok Kunićevi stihovi daju ipak drukčiju sliku.

⁹ Isp. spomenuti članak o Kuniću u ŽA 1976, br. 1.

¹⁰ Između ostalog isp.: B. Glavičić, *O nekim odstupanjima od norme „stih-rečenica“ u Homera*, ŽA, 1970, Skoplje, str. 15—51.

¹¹ Hans Drexler, *Hexameterstudien II: Iambische und spondeische Wörter vor der Semiquinaria*, Salamanca 1953, str. 1—11.

Lijevi kolon zbog boljeg pregleda dijelim prema prosodijskoj vrijednosti riječi koja se nalazi pred stankom pentemimere, kako je to uradio i H. Drexler¹¹. — U ovom radu, zbog obilja materijala, obrađujem samo stihove sa jampskom i spondejskom riječi pred pentemimerom.

I — Jampska riječ pred pentemimerom

Na kraju prvog kolona nalazi se jampska riječ koja traži daktil u drugoj stopi. U prvoj stopi imamo ili daktil ili spondej. Prema tome, metrički izgled jampskog kolona bio bi: — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — ili: — — — $\cup\cup$ —. Ritmički je pak to izvedivo u više varijanti, već prema silabičkoj i prosodijskoj vrijednosti riječi koje se nižu do pentemimere.

1. U daktilskim slučajevima nalazim ove kombinacije:

a) — $\cup\cup$ / — $\cup$ / $\cup$ —: daktilska, trohejska pa jampska riječ. Primjeri: 6.

Iza jampske riječi nalazi se sintaktički usjek kolona koji počinje, uglavnom u gornjem stihu:

I 105: comparat ille suis,

I 345: imperio ille tamen.

— 2

Pvi kolon, koji sintaktički počinje uglavnom u gornjem stihu teče i preko pauze:

I 394: Aeacidae, atque manu Briseida ducite.

VI 205: indicio ipse suo miseranda ut morte periret.

Isp. dalje: I 462, VI 102.

— 4

Kod Vergilija nalazim primjera: 25.

Sintaktički usjek u P kolona sa početka stiha ili iz gornjeg stiha:

IX 189: lumina rara micant.

IX 317: corpora fusa vident,

Isp. dalje: IX 29, 102, 353, 431, 474, 558, 564, 606, 648, 669, 706, 711, 758, 773; XII 86

— 17

Kolon, uglavnom sa početka stiha, sintaktički teče i dalje preko jampske pauze:

IX 85: pinea silva mihi multos dilecta per annos.

Isp. dalje: IX 104, 362, 414, 577, 591, 759; XII 5

— 8

Prema tome, odnos u prilog interpunkcije u Kunića je — 2:4, u Vergilija 17:8.

b) — $\cup\cup$ — $\cup$ / $\cup$ — Pred jampskom riječi imamo polisilabnu, odnosno korijampsku riječ povezanu enklizom que. Primjeri: 7

Jači ili slabiji sintaktički usjek u P nalazim u:

I 386: caprigenumque pecus, praestanti et corpore tauros.

VI 210: instituitque dapes, divumque adolevit honores.

Isp. dalje: I 316, VI 90, 107

— 5

¹¹ *Der Bau der beiden Vershälften vor und nach der Semiquinaria*, Göttingen 1953, str. 1—70.

Sintaktički kolon, bilo s početka stiha, bilo iz gornjeg, teče i dalje preko pauze:

I 378: *remigioque legit bisdenos*,.....

Isp. još: I 652 — 2

Kod Vergilija nalazim primjera: 14.

IX 75: *diripuere focos*;

IX 112: *Idaeique chori*;

Isp. dalje: IX 221, 486, 571, 637, 646, 654, 798 — 9

Sintaktički kolon teče i dalje preko pauze:

IX 100: *Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva*,

Isp. dalje: IX 330, XII 123, 132, 150 — 5

Odnos u prilog interpunkcije u Kunića — 5 : 2, Vergilija, — 9 : 5.

c) — $\cup/\cup$ — $\cup/\cup$ —. Ispred jampske riječi nalazi se bisilaba te trisilaba. Kunić ima samo jedan slučaj, i to sa sintaktičkom povezanosti prvog i drugog kolona:

I 138: *meve, meosve iuvas vel verbo, perдите, vel re.*

Kod Vergilija nalazim primjera: 7

Sa usjekom u P:

IX 334: *terra torique madent.*

Isp. dalje: IX 377, 794, XII 29, 81, 112, — 6

Bez usjeka u P:

XII 155: *terque quaterque manu pectus percussit honestum.*

— 1

Odnos stihova u prilog interpunkcije u Kunića — 0 : 1, u Vergilija — 6 : 1.

d) — $\cup/\cup$ — $\cup/\cup$ — Pred jampskom riječi nalazi se bisilaba, kratka monosilaba te bisilaba. Kod Kunića ne nalazim primjera, a Vergilije ih ima: 5.

Sintaktički usjek u P kolon pokazuje:

IX 22: *quiquis in arma vocas.*

Isp. dalje: IX 462, XII 71 — 3

Kolon sintaktički teče i preko pauze:

IX 47: *Turnus, ut ante volans tardum praecesserat agmen,*

Isp. još: IX 557 — 2

Odnos stihova u prilog interpunkcije u Kunića — 0 : 0, u Vergilija — 3 : 2.

e) — $\cup\cup\cup$ — $\cup/\cup$ — Pred jampskom riječi nalazi se duga monosilaba, prihijska riječ i bisilaba, ritmička grupa dosta zastupana kod Kunića. Nalazim primjera: 11. — Grupa lako pripušta sint. usjek prvog daktila: I 438, 548, 622, 681.

Prvi kolon je zasebna sint. cjelina:

I 113: *quem tibi rite vocas*;

Isp. dalje: I 152, 308 (gdje duga parenteza prekida rečenicu) — 3

Kolon sintaktički teče i dalje preko jampske pauze:

I 342: *cui decus ipse dedit magni regnator Olympi.*

I 438: *ad latus, atque manu flentem permulsit amica.*

Ips. dalje: I 332, 548, 622, 634, 681, VI 211 — 8

Kod Vergilija nalazim stihova: 3

Sa usjekom u P:

IX 182: his amor unus erat, pariterque in bella ruebant. — 1

Bez usjeka u P:

IX 84: quod tua cara parens domito te poscit Olympo.

Isp. još: XII 135 — 2

Odnos stihova u prilogu interpunkcije u Kunića — 3 : 8, u Vergilija — 1 : 2.

f) —/UU—U/U—. Ispred jamske riječi dolazi duga monosilaba te kvadrisilaba. Kod Kunića ne nalazim primjera. Vergilije ih ima 9. U pauzi se nalazi sint. usjek:

IX 212: te superesse velim; tua vita dignior aetas.

IX 315: castra inimica petunt, multis tamen ante futuri

Isp. dalje: IX 114, 529, 739, 792, XII 76, 118 — 8

Kolon teče i preko nauze:

IX 103: et Galatea secant spumantem pectore pontu. — 1

Odnos stihova u prilog interpunkcije u Kunića — 0 : 0, u Vergilija — 8 : 1.

U Kunića nalazim neobične ritmičke grupe: g) —/UU—/U/U— i h) —UU—/U/U— sa po jednim primjerom:

I 258: dic potius, quot erunt, saevis convicia verbis.

I 595: aerium per iter culmen conscendit Olympi.

Odnos stihova u prilog interpunkcije u Kunića — 1 : 1, u Vergilija — 0 : 0.

Ukupno stihova I 1 a — h Kunić: 27

Vergilije: 63

Ukupni odnos stihova u prilog interpunkcije:

Kunić — 12 : 15

Vergilije — 44 : 19

2. U spondejskim slučajevima imamo ove kombinacije:

a) — —/—U/U—: spondejska, trohejska te jamska riječ. Primjera u Kunića nalazim: 11. Prvi spondej daje prvom polustihu ozbiljan i svečan ton, dok drugi trohej cijepanjem drugih slabine vrlo zgodno priprema ritmičku tenziju u odmoru trećeg iktusa. Grupa pripušta sintaktički usjek iza prvog spondeja: I 101, 318, 611, VI 218.

Sintaktički usjek u jamskoj pauzi nalazi se u:

VI 174: ventus fundit humi.

I 412: educ ipse foras, ducendam et tradito:

Isp. dalje: I 101, VI 223, 218 — 5

Rečenica teče i dalje preko jamskog odmora:

I 1: Iram, diva, truce Pelidae concine Achillei

I 416: demens quippe ruit vesana mente, nec ante

Isp. dalje: I 318, 611, 566, 58; u dva zadnja primjera nalazimo atributivno povezivanje pridjeva u 3. poziciji i imenice u 6. ili 5 poziciji.

— 6

Kod Vergilija nalazim primjera: 2

Rečenica sa početka stiha teče dalje preko jampske pauze:

IX 296: sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.

Isp. još: XII 70

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 5 : 6, kod Vergilija — 0 : 2.

b) — — — ∪/∪ — : kvadrisilaba te jampska riječ, dosta česti oblik jampskog odmora. Kod Kunića nalazim stihova: 9.

Jampski odmor predstavlja ujedno jači ili slabiji sint. usjek kolona koji uglavnom počinje već u gornjem stihu:

I 299: contempsisse virum,

I 540: perfudere manus, spargendaque farra tenebant,

Isp. dalje: I 56, 109, VI 19, 263

— 6

Sintaktički kolon teče preko jampske pauze:

VI 97: qualescumque gravem contra pugnabimus hostem.

VI 146: expectare meam firmum cor sustinet hastam.

I u ovoj grupi nalazim dosta stihova atributivnog odnosa 3. i 6. pozicije.

Isp. još: I 356

— 3

Kod Vergilija nalazim stihova: 15.

Jampski odmor je ujedno sintaktički usjek:

IX 49: improvisus adest;

IX 143: fossarumque morae, leti discrimina parva,

Isp. dalje: IX 280, 355, 393, 437, 454, 480, 531, 692, XII 2

— 11

Kolon teče i dalje preko pauze:

IX 15: ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.

Isp. dalje: IX 11, 46, 119

— 4

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 6 : 3, kod Vergilija — 11 : 4.

c) — / — — ∪/∪ — : Pred jampskom riječi se nalazi monsilaba te trisilaba. Kod Kunića nalazim primjera: 6.

Sintaktički usjek u P pokazuju stihovi:

I 254: si parere voles, veni huc delapsa dorum

VI 145: nunc virtute praesis;

Isp. dalje: I 505, 212, 562

— 5

Kolon teče i preko pauze:

I 293: nunc illata tuae postrema iniuria genti.

— 1

Kod Vergilija nalazim stihova: 3

Sa usjekom:

IX 115: neve armate manus; maria ante exurere Turno

Isp. još: IX 283

— 2

Bez usjeka:

IX 800: bis confusa fuga per muros agmina vertit;

— 1

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 5 : 1, kod Vergilija — 2 : 1.

d) — / — / — ∪/∪ — dvije monosilabe, trohejska pa jampska riječ, grupa više zastupana kod Vergilija. Kod Kunića nalazim stihova: 5.

Pred pauzom kod Kunića sintaktički usjek I 656: si vis cuncta tibi, ludet spes te irrita; prosit — 1

Inače je rečenica sintaktički otvorena i preko pauze:

I 182: duc ipse, atque deo sacris de more solutis,

Isp. dalje: I 256, 367, VI 30.

Kod Vergilija nalazim stihova: 11,

Sa usjekom:

IX 131: nec spes ulla fugae;

Isp. dalje: IX 217, 509, 644, XII 50, 158 — 6

Bez usjeka:

IX 459: et iam prima novo spargebat lumine terras

Isp. dalje: IX 600, 603, XII 61, 62 — 5

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 1 : 4, kod Vergilija — 6 : 5.

Kod Kunića nalazim i dvije rijetke kombinacije:

e) — — / U / U — i f) — / — / — / U / U — sa po jednim primjerom:

I 54: Smintheu: si qua tuus templo tibi grata sacerdos

I 673: te possum. at quid ages aliud tamen, improba, — 2

Ukupno stihova I 2 a — f Kunić: 33

Vergilije: 31

Odnos stihova u prilo interpunkcije — Kunić 17:16

Vergilije 19:12

Ukupno stihova I 1 — 2 Kunić: 60

Vergilije: 94

Ukupni odnos stihova — Kunić 29:31, Vergilije 63:31

Vergilije, kako vidimo, pokazuje sklonost da jampskom riječi označi sintaktički usjek u pentemimeri, dok Kunić u tom pitanju ovdje ostaje indiferentan (29:31). Možda bi bilo vrijedno pronaći razlog zašto Kunić tako radi, ali smatram da tome nema mjesta u ovom, uglavnom analitičkom radu.

II — Spondejska riječ pred pentemimerom

Pred stankom se nalazi spondejska riječ koja već po svojoj naravi ili stišava brzi ritam, ili načas zaustavlja početni usporeni ritam, a usto osjećamo ritmičku i sintaktičku tenziju, koja goni raspletu u drugoj polovini stiha. Tenzija je naglašena atributivnim odnosom pridjeva u 3. i imenice u 6. ili 5. poziciji.

1. U daktilskim slučajevima imamo ove kombinacije:

a) — U U / — / — — Pred spondejskom riječi nalazi se daktilska riječ i monosilaba, vrlo povoljna ritmička grupa. Kod Kunića nalazim stihova: 25.

Ritmički ugođaj ovog oblika prvog kolona predstavlja cjelinu za sebe, pa je vrlo prikladan da uklopi u sebe pojedine odijeljene sin-

taktičke cjeline ili manje sintagme, ali jednako pripušta i sintaktički usjek iza prvog daktila: I 26, 37, 60, 94, 124, 620, 659, 702; VI 85, 117, 183.

Spondejski odmor jest ujedno jači ili slabiji sintaktički usjek

I 26: *incluta; sic divi, quotquot fulgentia caeli*

I 220: *regibus e cunctis;*

I 642: *desilit in pontum.*

Isp. dalje: I 154, 166, 515, 620, 504, 702, VI 85 — 10

Rečenica je sintaktički otvorena i desno od spondejskog odmora, uz česti atributivni odnos pridjeva u 3. poziciji sa substantivom u 6. ili 5. poziciji:

I 37: *imperat ac flentem dictis incessit amaris:*

I 511: *Oceani ad fines abiit conviva bonorum*

Isp. dalje: I 94, 124, 554, 584, 579, 659, 49, 60, 300; VI 80, 117, 183, 233 — 15

Kod Vergilija nalazim stihova: 33, i to 19 slučajeva sintaktičkog usjeka u prvom daktilu, što će naravno usloviti otvorenost rečenice i preko odmora.

Sa usjekom u pentemimeri:

IX 19: *detulit in terras?*

IX 93: *filius huic contra, torquet qui sidera mundi:*

Isp. dalje: IX 270, 467, 560, 645; XII 75, 157 — 8

Rečenica teče i preko spondejskog odmora:

IX 17: *sustulit et tali fugientem est voce secutus:*

IX 80: *tempore quo phrimum Phrygia formabat in Ida*

Isp. dalje: IX 106, 209, 382, 400, 401, 410, 411, 413, 415, 426, 518, 533, 589, 634, 722, 763, 770, 791; XII 21, 51, 73, 113, 140, — 25

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 10 : 15, kod Vergilija — 8 : 25.

b) — $\cup\cup$ / — —. Pred spondejskom riječi nalazi se korijamska riječ. Kod Kunića nalazim primjera: 21.

Korijamska riječ ističe već i drugu arzu, ali u se rijetko nalazi i sintaktički usjek: I 669.

Ritmička tenzija naglašena već drugom arzom usporava se spondejem, pa je tu često jači ili slabiji sintaktički usjek:

I 111: *Aeacides contra:*

I 694: *obsequio vincat;*

Isp. dalje: I 307, 399, 635, 701, 732; VI 61, 128 — 9

Rečenica je sintaktički otvorena i desno od spondejskog odmora:

I 488: *caelicolas inter magna in Jovis aede sedebat.*

I 639: *ambrosius fluxit per frontem et regio crinis*

Isp. dalje: I 587, 669, 719, 467; VI 84.

Usto je korijamska riječ u atributivnom odnosu sa substantivom u 6. poziciji, što posebno naglašava sintaktičku i ritmičku tenziju:

I 191: *frugiferos Phthiae viduavit fructibus agros*

Isp. dalje: I 330; VI 216

Ili se pak spondejska riječ nalazi u atributivnom odnosu sa substantivom u 6. ili 5. poziciji:

I 538: Interea pulchram iuvenes ex ordine ad aram

Isp. još: I 525

— 12

Kod Vergilija nalazim stihova: 21

Sintaktički usjek iza spondejske riječi nalazi se u;

IX 99: Ausonios olim, quaecunque evaserit undis

IX 310: prosequitur votis.

Isp. dalje: IX 268, 271, 432, 520, 615, 631, 684, 686, 779, 812; XII 161

— 13

Rečenica teče dalje preko spondejskog odmora:

IX 118: continuo puppes abrupunt vincula ripis

IX 151: Palladii caesis summae custodibus arcis

Isp. dalje: IX 68, 227, 468, 505, 546, 756

— 8

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 9 : 12, kod Vergilija — 13 : 8.

c) — U/U — / — — Nižu se u prvom kolonu tri bisilabe: trohejska, jampska i spondejska. Ova je grupa ritički približna krojampskom početku stiha, i kod Kunića je dosta česta. Primjeri: 36.

Rijetko se pripušta sintaktički usjek iza prvog troheja: I 650, 655.

Spondejski odmor označuje jači ili slabiji sintaktički usjek:

I 170: sponte dabunt Grai;

I 179: mactet oves Phoebo,

I 216: carpe fugam quavis;

Isp. dalje: I 242, 282, 361, 487, 599, 617; VI 18, 187, 198, 221.

— 13

Sintaktički kolon proteže se i preko spondejskog odmora:

I 76: quippe vicem curans morentum diva dolebat.

I 198: quaeque labor longus peperit mihi,

I 418: salva rates iuxta pubes ut pugnet Achivum.

Isp. dalje: I 230, 276, 433, 535, 647, 650, 718,; VI 36, 118, 163, 178, 209.

Usto se spondejski pridjev nalazi u atributivnom odnosu sa substantivom u 5. ili 6. poziciji:

I 36: ille virum totis actutum excedere castris

Isp. dalje: I 72, 86, 465, 530, 578, 655; VI 249

— 23

Kod Vergilija nalazim stihova: 18.

Spondejski odmor je ujedno slabiji sintaktički odmor:

IX 37: ferte citi ferrum,

IX 337: membra deo victus,

Isp. dalje: IX 13, 18, 24, 58, 81, 160, 391, 420, 548, 552 ,— 12

Rečenica teče i dalje preko spondejskog odmora:

IX 26: dives equum, dives pictai vestis er auri;

IX 153: luce palam certum est igni circumdare muros.

Isp. dalje: IX 381, 447; XII 129, 165

— 6

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 13 : 23, Kod Vergilija — 12 : 6.

d) —U/U/—/— — Ispred spondejske riječi nalazi se tročejska, pa kratka i duga monosilaba. Kod Kunića nalazim primjera: 7.

Kratka monosilaba je po naravi enklitična, pa se ona često stapa sa početnom trohjeskom riječi u daktilsku sgrupu, gdje nalazimo i sintaktički usjek: I 260, 498 531, 670.

U spondejskom odmoru nalazi se slabiji sintaktički usjek: 531: atque patri, ut iussus, tradens haec fatur Ulysses:
Isp. još: I 704 — 2

Kolon je sintaktički otvoren i preko spondejskog odmora:

I 260: tripla tibi ut quondam pro tali praemia noxa

Isp. dalje: I 466, 498, 670; VI 99 — 5

Kod Vergilija nalazim stihova: 8

Spondejski odmor je ujedno slabiji sint. usjek:

IX 397: fraude loci et noctis,

Isp. još: IX 783; XII 11 — 3

Kolon teče i preko spondejskog odmora:

IX 14: dixit et in caelum paribus se sustulit alis

IX 43: castro modo et tutos servarent aggere muros.

Isp. dalje: IX 196, 456, 534 — 5

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 2 : 5, kod Vergilija — 3 : 5.

e) —/UU—/— — Ispred spondejske riječi nalazi se duga monosilaba i trisilaba. Početna duga monosilaba je proklitična, pa je ovaj oblik sličan onom pod b), tj. korijampskom. Kod Kunića nalazim stihova: 14. — I ovdje se naturjni sintaktički usjek izbjegava.

Sa spondejskim odmorom poklapa se ujedno jači ili slabiji sintaktički usjek:

I 497: et doleat noxam;

I 277: multo etenim praestat,

Isp. dalje: I 210; VI 64, 83, 89.

Kolon je sintaktički otvoren i preko spondejskog odmora:

I 119: Sic animo vatis pulsus timor.

I 176: nunc potius curvo deductam litore puppim

Isp. dalje: I 382, 663; VI 40, 82, 120, 242 — 8

Kod Vergilija nalazim stihova: 13

U spondejskom odmoru nalazi se slabiji sintaktički usjek:

IX 31: per tacitus Ganges aut pingui flumine Nilus.

IX 32: cum refluit campis et iam se condidit alveo.

Isp. još: IX 335, 776, 782, XII 17 — 6

Kolon teče i dalje preko spondejskog odmora:

IX 33: hinc subitam nigro glomerari pulvere nubem

IX 59: ac veluti pleno lopus insidiatus ovili

Isp. dalje: IX 417, 661, 707, 750, 797 — 7

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 6 : 8, kod Vergilija — 6 : 7.

f) —/UU/—/— — Ispred spondejske riječi nalazi se pirihijska riječ između dvije duge monosilabe. Pirihijska se riječ enklitički naslanja na prethodnu dugu monosilabu, pa ovaj oblik odgovara onom pod a),

što se vidi i po vrlo često sintaktičkom usjeku, osobito kod Kunića, iza prvog daktila: I 120, 281, 370, 397, 419, 432, 518, 547, 662, — Kod Kunića nalazim stihova: 26:

Spondejski odmor označava slabiji ili jači sint. usjek:

I 281: rex populi, haud pastor, sed foede vorator.

VI 257: hoc genus est nostrum,

Isp. dalje: I 619, 662, 687, 188; VI 100 — 7

Spondejska riječ označuje samo ritmički odmor:

I 35: Non tamen his flexit verbis Agamenona:

Isp. dalje: I 40, 291, 331, 370, 397, 419; VI 2

Usto se spondejska riječ vrlo često nalazi u atributivnom odnosu sa riječi u 6., 5. ili 4. poziciji:

I 120: non prece, non sacro succenset Phoebus omissio.

I 169: vel mihi pro rapta dignum Chryseide munus

Isp. dalje: I 432, 493, 518, 521, 547, 726; VI 95, 142, 148. — 19

Kod Vergilija nalazim stihova: 17

Jači ili slabiji sintaktički usjek u spondejskom odmoru:

IX 36: quis globus, o cives, caligine volvitur atra?

IX 149: est opus in Teucros,

Isp. dalje: IX 60, 77, 300, 375 — 6

Kolon teče i dalje preko spondejskog odmora:

IX 168: Haec super e vallo prospectant Troes et armis

IX 372: cum procul hos laevo flectentis limite cernunt

Isp. još: IX 194, 404, 549, 551, 575, 627, 755, 801; XII 28

— 11

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 7 : 19, kod Vergilija — 6 : 11.

g) —/—/—/— — Pred spondejskom riječi nalazi se duga pa kratka monosilaba te jamska riječ. Kratka se monosilaba enklitički prislanja na početnu dugu, i tako pravi trohejsku skupinu, pa je ovaj oblik ritmički srodan onom pod c), ali je vrlo rijedak. Kod Kunića nalazim stihova: 1, bez sintaktičkog usjeka u P.

I 82: si qua tamen fessis dederit fortuna regressum

Kod Vergilija nalazim stihova: 1

IX 406: si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 0 : 1, kod Vergilija — 0 : 1.

Ukupno stihova sa prvim daktilom: Kunić 130

Vergilije: 111

Ukupni odnos stihova II 1 a-g: Kunić 47 : 83, Vergilije 49 : 63. Kod Kunića, kako vidimo, spondejski završetak riječi daktilskog kolona znatno više ukazuje na sintaktičku otvorenost i preko pauze.

2. Spondejski početak stiha

a) — — —/— — Ispred spondejske riječi nalazi se mološka. Ritam je spor i težak i ne dopušta nutarnjeg usjeka, osim izuzetno (I 390). Kod Kunića nalazim stihova: 30

Ovaj se ritmički kolon pokazuje vrlo prikladnim ili za formiranje posebnih izraza ili za završetak rečenice, pa u većini slučajeva kod pentemimere nalazimo jaču ili slabiju interpunkciju, osobito kod Kunića:

I 18: *exceptum dictis*;

I 87: *oremus pandat, cur saevit Phoebus Apollo.*

I 285: *iusiurandum addo.*

Isp. dalje: I 162, 206, 221, 268, 305, 321, 374, 387, 392, 400, 437, 626, 727; VI 116, 162 — 18

Spondejski odmor je samo ritmičke naravi:

I 66: *contenditque arcum torvus,*

Isp. dalje: I 390, 398, 567; VI 3, 29, 155

Usto je spondejska riječ u atributivnom odnosu sa substantivom u 6. poziciji:

I 16: *Argivam leto pubem sternebat acerbo*

Isp. još: I 644, VI 165, 248, 169 — 12

Kod Vergilija nalazim stihova: 24

Spondejski odmor je ujedno i jači ili slabiji sint. usjek:

IX 66: *ignescunt irae*;

IX 166: *conlucent ignes*;

IX 392: *fallacis silvae*?

Isp. dalje: IX 167, 225, 239, 425, 436, 446, 573, 623, 745, 753, XII 169 — 14

Kolon sintaktički teče i dalje preko pauze:

IX 4: *Pilumni Turnus sacrata valle sedet.*

IX 338: *aequasset nocti ludum in lucemque tulisset:*

Isp. dalje: IX 511, 568, 686, 594, 691, 744; XII 109, 138 — 10

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 18 : 12, kod Vergilija — 14 : 10

b) —/—/— Ispred spondejske riječi nalazi se duga monosilaba i spondejska riječ. Početna se monosilaba proklitički pridružuje spondejskoj riječi, pa je ova grupa slična onoj pod a). Naturniji sintaktički usjek je nepoželjan, izuzev u: I 41. Kod Kunića nalazim stihova: 27.

Zbog početne monosilabe sintaktička je primjena ovog oblika znatno drukčija od predašnjeg. Duge monosilabe su, naime, redovno veznici ili prilozi kojima počinju rečenice ili koloni, pa je ovaj ritmički oblik upravo prikladan za formiranje rečenice sa početka stiha, a time je onda i umanjena mogućnost interpunkcije nakon prvog kolona.

Spondejski odmor je ujedno sintaktički usjek:

I 79: *quos inter surgens, heros ita farier orsus*

I 265: *qui divos audit,*

Isp. dalje: I 153, 320, 479; VI 57, 127, 226 — 8

Rečenica se proteže u drugi kolon:

I 385: *Tum Phoebos mactant procurvo in litore passim*

I 423: *tum vero moerens lacrimasque effudit Achilles,*

Isp. dalje: I 603, 645, 426, 286, 348, 355, 41, 413, 495, 558, 712; VI 1, 133, 135, 144, 237, 260 — 19

Kod Vergilija nalazim primjera: 14
 Spondejski odmor je ujedno i sintaktički usjek:
 IX 292: in casus omnis.

IX 322: a tergo possit, custodi et consule longe;

Isp. dalje: IX 651, 705,

— 4

Kolon teče i dalje preko pauze:

IX 25: Iamque omnis campis exercitus ibat apertis

IX 30: ceu septem surgens sedatis amnibus altus

Isp. dalje: IX 206, 590, 664, 687, 802, 805; XII 16, 177

— 10

Odmor stihova u prilog interpunkcije kod Kunića — 8 : 19,
 kod Vergilija — 4 : 10.

c) — — / — / — — Ispred spondejske riječi nalazi se spondejska riječ pa monosilaba. I ovaj je oblik ritmički posve sličan prethodnima, ali je sintaktička njegova upotreba drukčija. Kod Kunića nalazim stihova: 11. — Dopušta se sintaktički usjek iza prvog spondeja: I 7, 70, 683; kod Vergilija: IX 162, 701.

Spondejski odmor je ujedno sintaktički usjek rečenice iz gornjeg stiha:

Vi 44: impacto ad ramum,

Isp. još: VI 150

— 2

Samo ritmičku pauzu u P nalazim u:

I 359: servorum in morem tua si praecepta facessam.

I 376: Patroclo ac densa comitum stipante caterva.

Isp. dalje: I 7, 70, 415, 527, 683, VI 137, 236

— 9

Kod Vergilija nalazim stihova: 11

Sa usjekom u P.

IX 3: audacem ad Turnum.

Isp. dalje: IX 447

— 2

Odmor je samo ritmički:

IX 2: Irim de caelo misit Saturnia Iuno

IX 162: delecti; ast illos centeni quemque sequuntur

Isp. dalje: IX 174, 216, 459, 565, 701, 724; XII 160

— 9

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića 2 : 9, kod Vergilija 2 : 11

d) — / — / — / — — Pred spondejskim odmorom nalaze se tri duge monosilabe. Kod Kunića nalazim stihova: 7. — I ovaj oblik pripušta sintaktički usjek iza prvog spondeja: I 181, 365, 440.

Spondejski odmor je ujedno sintaktički usjek:

I 402: non longe a puppi.

Isp. još: I 181.

Samo ritmičku pauzu u P pokazuju stihovi:

I 365: vel te, vel quemquam contra pugnare, dedistis

I 440: Quid fles? quis menti subitus dolor incidit aegrae?

Isp. dalje: I 384, 571; VI 56

— 5

Kod Vergilija nalazim stihova: 3

Spondejski odmor predstavlja sintaktički usjek:

IX 146: sed vos, o lecti,

Isp. još: IX 747; XII 134

— 3

Odnos stihova u prilog interpunkcije kod Kunića 2 : 5, kod Vergilija 3 : 0.

Sa prvim spondejem imamo ukupno stihova — Kunić: 75
Vergilije: 52

Ukupni odnos stihova II 2a-d — Kunić: 30 : 45
Vergilije: 23 : 29

Ukupno sa spondejskim odmorom I 1—2: Kunić — 205
Vergilije — 163

Ukupni odnos stihova II 1—2: Kunić 77 : 128, Vergilije 71 : 92.

Na temelju obrađenih stihova sa jampskom i spondejskom riječi pred stankom pentemimere vidimo da Drexlerova tvrdnja o sintaktičkoj razlici stihova sa jampskom ili spondejskom pauzom ima djelomično opravdanje kod Vergilijevih stihova. Kod Vergilija, naime, u dvije trećine slučajeva (63 : 31) nalazi se iza jampske riječi jači ili slabiji sintaktički usjek, dok tek u jednoj trećini stihova rečenica sintaktički teče i preko pauze. Kod stihova sa spondejskom riječi ispred pauze u većini slučajeva kolon sintaktički teče preko pauze, ali ta razlika ipak nije toliko izražena. U 66,5% stihova kolon je sintaktički otvoren i preko pauze, a u 43,5% stihova iza spondejske riječi nalazi se slabija ili jača interpunkcija.

Te nam brojke ipak ne govore o nekoj izrazito namjenskoj upotrebi jampske, odnosno spondejske riječi pred pauzom. Možemo samo kazati da ispred interpunkcije Vergilije radije upotrebljava jampsku riječ, dok će sintaktičku povezanost prvog i drugog kolona radije označiti spondejskom nego jampskom riječi.

Kunić nam pokazuje drukčiju sliku završetka prvog kolona. On jampskom riječi gotovo podjednako završava prvi kolon, bez obzira da li je tu interpunkcija ili nije. Svakako je to interesantna konstatacija. On općenito ima znatno manje interpunkcija u pauzi nego Vergilije (202:280). Spondejske riječi opet u većem omjeru upotrebljava ako rečenica sintaktički teče preko pauze, naime 62,5%, kao što će on i anapestičke, mološke i korijampske riječi, o čemu će biti govora na drugom njestu, u znatno većem broju upotrebljavati u sintaktički otvorenom kolonu preko pauze, što Vergilije radi samo sa korijampskom riječi.

Sarajevo.

Š. Šonje.

R É S U M É

Š. Šonje: LA STRUCTURE MÉTRIQUE ET RYTHMIQUE DU PREMIER HÉMISTICHE SEMI-QUINAIRE DANS L' ILIADE DE RAYMOND KUNIĆ

Dans *Hexameterstudien* II, Salamanca 1953, p. 1—11, Hans Drexler a essayé de démontrer que la pause semi-quinaire après un mot iambique comporte le plus souvent une ponctuation, tandis que les mots spondaïques montreraient clairement

une liaison syntaxique entre le 1er et le 2e còlon de l'hexamètre latin. L'auteur du présent article, après avoir analysé en détail mille vers de l'*Illiade* de Rajmond Kunić (le 1er chant ainsi que 268 vers du chant VI) et mille vers de l'*Enéide* de Virgile (chant IX et 182 vers du chant XII), fournit les données numériques suivantes :

1. Sur 1000 vers analysés, l'auteur a trouvé 526 vers avec pause semi-quinaire chez Kunić, et 523 chez Virgile.
2. L'auteur a trouvé 60 mots iambiques devant la pause semi-quinaire chez Kunić en regard des 94 cas identiques chez Vergile.
3. Les mots iambiques à la pause P ne sont suivis de ponctuation que 29 fois chez Kunić (moins de 50%); chez Virgile, l'auteur a constaté la présence d'une ponctuation dans 63 exemples, donc dans deux tiers des vers à peu près.
4. L'auteur a recensé chez Kunić 205 vers à pause spondaïque, et 163 chez Virgile.
5. Kunić a 128 vers (opposés aux 77 autres) qui montrent une cohésion syntaxique des 1er et 2e còlons, ce rapport chez Virgile étant de 92 à 71.

Bien que la constatation de Drexler soit intéressante, les données comme on a pu le voir, ne sont pas particulièrement convaincantes.
